

Marion Lagoda

Een tuin aan de Elbe

Vertaald uit het Duits door Sylvia Wevers

SIGNATUUR

2023

1

Het was een buitengewoon warme en zachte dag eind april van het jaar 1913 toen ze bij de Clarenburgs in dienst ging. De fruitbomen stonden volop in bloei en strooiden hun witte en roze bloemblaadjes als confetti uit over de straten. De tulpen in de voortuinen prijkten in al hun paaseikleuren. Overal zag ze overdadige vegetatie die al begon uit te lopen.

Ze keek uit het raam van de koets en naarmate ze langer reden zag ze vooral huizenhoge taxushagen en imposante ro-dodendrons, die de percelen rechts en links van de rustige vil-laweg afbakenden. De knoppen van veel van deze breed uitgegroeide struiken stonden al op het punt open te gaan. Over een week of twee zou het er fantastisch uitzien en dan zou je even het gevoel hebben dat je in een bos van edelstenen was. Daarna zouden deze ondoorzichtige groene muren weer een verdedigingswal lijken. Afwijzend en ondoordringbaar zouden ze hun taak perfect en voor iedereen duidelijk vervullen, namelijk de tuinen en de statige huizen erachter beschermen tegen de nieuwsgierige blikken van het gewone volk.

Ze berispte zichzelf. Ze was nog niet eens op haar bestemming aangekomen of ze ging al uit van het ergste. Neem de tijd, vermaande ze zichzelf. Bekijk alles rustig en heb geduld met de mensen. Vooral dat: geduld met de mensen en een beetje begrip.

Ze was vroeg in de ochtend uit Berlijn vertrokken. In Hamburg had ze de lokaaltrein richting het westen genomen naar het tegen de helling van de Elbe gelegen vissersdorp Blanke-

nese, waar ze was opgehaald door het rijtuig van het landgoed. Twee koffers en een mand met reisproviand, meer had ze niet bij zich. Een paar dagen geleden had ze haar notitieblokken, pennen, teken- en schildergerei, boeken en botanische naslagwerken naar het nieuwe adres gestuurd. Haar toekomstige werkgever betaalde alles.

Langzaam gingen de rododendrons over in een bosrijk parklandschap. Het rijtuig sloeg links af een brede zijweg in en na ongeveer een kilometer weer naar links, waar de weg uitkwam op een rond voorplein. Ze stopten voor het portaal van een groot huis van rode baksteen. Links daarvan zag ze een koetshuis en paardenstallen, rechts was een kleiner gebouw van twee verdiepingen, waarschijnlijk het onderkomen voor het personeel.

De koetsier hield het deurtje voor haar open en bood haar een hand om te helpen bij het uitstappen. Hij was een kleine, gezette man met grijs haar en vriendelijke ogen. ‘Gaat u maar naar binnen, juffrouw. Meneer Clarenburg wacht al op u. Ik breng uw bagage naar het tuiniershuis,’ zei hij.

Ze voelde zich bezweet en vies van de reis en had graag haar handen willen wassen voordat ze tegenover de heer des huizes stond. Maar dat was vast niet even gauw mogelijk.

Toen ze het classicistisch ogende portaal naderde, kwam er een man met snelle passen naar haar toe gelopen.

‘U bent juffrouw Herzog, nietwaar, Flora Hedwiga Herzog,’ zei hij, terwijl hij beide handen naar haar uitstak. ‘Ik ben Ludwig Clarenburg. Welkom in Blankenese. Ik hoop dat u een goede reis hebt gehad.’ Hij had een brede glimlach van oor tot oor. Een sympathiek gezicht, vond ze. Met zijn lange, sterke postuur, al dunner wordend zwart haar, brede snor en levendige uitstraling zag hij er niet bepaald uit zoals ze zich een hanzeatistische bankier had voorgesteld. Maar wat wist zij er nu van? Zulke mensen kende ze niet en had ze ook nooit gekend.

Zonder aarzeling pakte hij haar galant bij haar elleboog en leidde haar het huis in. ‘Kom, kom. We gaan naar mijn werkkamer. Daar kunnen we praten.’

Ze voelde zich enigszins overweldigd door de uitbundige manier van doen van de heer des huizes, die haar haastig door de indrukwekkende hal naar zijn werkkamer leidde. Dat was een aangename kamer met eikenhouten lambrisering, boekenkasten tot aan het plafond en een groot bureau.

‘Neemt u plaats,’ zei hij, terwijl hij een comfortabele stoel voor het bureau schoof en er zelf achter ging zitten.

Hij bladerde even snel door de papieren die voor hem lagen en keek haar toen vriendelijk aan.

Ze keek afwachtend terug.

Hoe nam hij haar waar, wat zag hij? Een dunne, lange vrouw van achter in de twintig met dik kastanjerood haar dat onder een breedgerande hoed was opgestoken, en met een heel lichte, bijna transparante huid. Grote grijsgroene ogen die hem oplettend aankeken. Haar houding was kaarsrecht, haar kleding vrij elegant, maar zichtbaar gedragen.

Hij keek haar lang aan. Ze keek zwijgend terug. Er verscheen een ironische trek rond haar mondhoeken en een korte fonkeling in haar ogen.

‘Maakt u zich geen zorgen,’ zei ze uiteindelijk. ‘Ik kan wel tegen een stootje.’ Ze glimlachte voor de eerste keer sinds hun kennismaking. En voor het eerst hoorde hij ook haar stem, een ongewoon donkere, beetje schorre stem.

Hij lachte. ‘Nou ja, neemt u me niet kwalijk. Mijn vrouw komt net als u ook uit Würzburg en ze kende de tuinderij van uw vader,’ legde hij uit. ‘Ze was altijd erg enthousiast over zijn werk en hoorde van familieleden dat u in zijn voetsporen bent getreden. En dan uw opleiding in Berlijn... Ik heb uiteraard inlichtingen ingewonnen. Uw referenties zijn uitstekend.’ Clarenburg keek nog een keer naar de aanbevelingsbrief van de Koninklijke Tuinbouwschool.

‘Ik heb daar alleen maar een paar maanden gastcolleges gevolgd,’ zei ze.

‘Ik weet het, ik weet het,’ zei Clarenburg. ‘Maar uw leraren hebben u wel opgemerkt.’

‘Ik was daar een van de twee vrouwen,’ merkte ze droogjes op.

Clarenburg keek op en keek haar aandachtig aan. ‘Ik begrijp het,’ zei hij. Hij leunde naar achteren op zijn bureaustoel. ‘Weet u, ik denk dat het een enorme verspilling is om het potentieel en de creativiteit van vrouwen te negeren, zoals nu het geval is,’ vervolgde hij. ‘Maar weest u gerust: de tijden veranderen. Mijn vier dochters zullen allemaal naar het lyceum gaan en studeren, als ze dat willen. Ik zal er in elk geval voor zorgen dat ze een beroep zullen uitoefenen zodat ze financieel niet afhankelijk zijn van een mannelijk wezen. Maar laten we in de tussentijd eerst eens kijken wat we voor u kunnen betekenen.’ Hij stond op. ‘Kom, ik zal u uw nieuwe woonplek laten zien. Henry heeft uw bagage vast al naar het tuiniershuis gebracht.’

‘Dank u wel. Als u het niet erg vindt, zou ik ook graag meteen de tuin willen zien.’

‘Zeker, ik heb nog een uur de tijd. Ik zal u als eerste het zuidelijke terras laten zien, het terrein waarvoor ik u voornamelijk heb laten komen. De rest kunnen we misschien in de komende dagen bekijken. Als we een wandeling over het hele perceel gaan maken, zijn we wel even bezig.’

‘Dat is heel aardig van u, maar ik kan dat ook zelf doen. Ik weet zeker dat u het druk genoeg hebt en ik wil alles graag rustig bekijken.’

Hij negeerde de duidelijke afwijzing ongedwongen. ‘Goed. Dan laat ik u nu uw huis zien en dan gaan we naar het zuidelijke terras.’

‘Kan ik me eerst nog even opfrissen en andere schoenen aantrekken?’ vroeg ze.

‘Ja, natuurlijk. Het is zeker verstandig om uw schoenen te wisselen. Kom,’ zei hij.

Het tuiniershuis, dat onder het op een heuvel gelegen hoofgebouw lag, zou helemaal haar eigen toevluchtsoord zijn. Dat hadden ze haar al geschreven.

Clarenburg liep met haar door de vestibule vanwaar een gedraaide trap naar de eerste verdieping leidde. Ze liepen langs een lichte salon. Ze wierp er door de halfopen schuifdeuren een blik in en zag een open haard waar twee nonchalant geplaatste fauteuils voor stonden, lichte muren, sierlijk gestucte plafonds, witgeschilderde meubels, dunne gordijnen, een vleugel en twee comfortabel uitziende gestoffeerde banken tussen de ramen. Alles ademde bourgeoise degelijkheid uit, maar het hele interieur had ook iets voornaams en plechtigs.

Direct naast de salon leidde een glazen deur naar buiten, zodat je al vanuit de hal het achterliggende landschap kon zien. Een lang, overdekt terras vormde een soort pergola, die overging in de aangrenzende grashelling. Aan beide zijden boden zes ronde bogen, die vanaf de grond waren opgetrokken, uitzicht in oostelijke en westelijke richting. Klimrozen en blauweregengeranken klommen langs de pilaren omhoog en aan de bovenkant hingen manden met varens, precies hoog genoeg zodat een lang persoon als Clarenburg er makkelijk onderdoor kon lopen. Op het lichte, zandstenen terras stonden her en der ligstoelen.

Ze probeerde niet te laten merken hoe verrukt ze was over de sfeer. En ze probeerde ook haar laaiend enthousiasme te onderdrukken toen ze bij de trap aan het einde van het terras kwamen, vanwaar ze over de kronen van de bomen die lager op de helling stonden kilometers ver de loop van de Elbe konden volgen. Ze rook vaag de zoutige geur van de nabijgelegen zee.

Clarenburg leidde haar over de grashelling naar links naar een rododendronbosje, waar heuvelafwaarts een pad door-

heen kronkelde naar een onopvallend vakwerkhuis. Een grote lijsterbes en enkele hortensiastruiken flankeerden het huis aan de zuidoostelijke kant. In een kleine aanbouw lagen houtvoorraden opgeslagen. Naast de voordeur klom een tuinkamperfoelie bijna tot aan het dak en tegen de voorgevel zag ze de eerste scheuten van stokrozen en brede stroken van al bloeiende vergeet-me-nietjes. Naar het noorden toe steeg de helling weer licht.

Achter het huis strekte zich verder naar het oosten een geëgaliseerd terrein uit. Daar stonden twee grote kassen met broeibakken en een gereedschapsschuur. Er lag ook een grote moestuin. Die bestond uit een tiental vierkante perken, netjes gescheiden door verharde paden, en werd aan de oostkant begrensd door een bakstenen muur met een spalier. In de voorste compartimenten zag ze nog de laatste verdroogde stronken spruitkool. Ze zag een aspergeperk waar de groene uiteinden uit de grond staken en in een paar van de achterste delen zag ze kaarsrechte rijen waar al bonen, uien en wortels waren gezaaid. ‘Daar halen we een groot deel van onze groenten en fruit vandaan,’ legde Clarenburg uit. ‘Op het noordelijke deel van het terrein is nog een boomgaard. Dat zult u allemaal nog wel zien.’

Daarna draaiden ze zich om naar het tuiniershuis. De deur zat niet op slot en ze gingen naar binnen. Haar bagage stond in het gangetje. Clarenburg haalde een sleutel uit de zak van zijn jasje en gaf die aan haar. ‘Dit is nu uw nieuwe thuis. Ik hoop dat het u bevalt en dat u zich hier prettig zult voelen.’

‘Vast,’ zei ze onzeker, terwijl ze onopvallend om zich heen keek.

‘De badkamer bevindt zich op de eerste verdieping, net onder het dak. Daar is ook uw slaapkamer,’ legde Clarenburg uit. ‘Hier links is de woonkamer en rechts de keuken.’

Ze wierp een blik in de kamer en zag een eikenhouten vloer en witte muren, een open haard en nog lege boekenkasten die

tot aan de plafondbalken reikten. In het midden stond een grote houten tafel met daarop een vaas met wilde hyacinten die hun bitterzoete geur verspreidden. Er stonden diverse stoelen en fauteuils in de kamer. Links van de deur stond een bank en voor de vensters met ruitjes die uitzicht boden op de rivier stond een bijzettafeltje. Ze wierp ook een blik in de keuken en zag een kolenkachel, een blank geschuurde houten tafel, vier stoelen en een hele muur met inbouwkasten en planken.

‘Servies, bestek, pannen, keukengerei. Alles is er,’ aldus Clarenburg.

‘Dank u wel,’ zei ze. ‘Neemt u me niet kwalijk. Ik ben zo terug.’

Ze liep meteen met een van de twee koffers de trap op naar boven.

Links van de trap was een ruime kamer met kleine dakpellen. Ook hier was een open haard. Op het grote tweepersonsbed lag een artistiek gemaakte quilt en bij het raam stond een kaptafel. Er was ook een eenvoudige kledingkast en er stonden twee fauteuils. Op de houten vloer lag een kleurrijk tapijt. Ze glimlachte. Het was heel goed mogelijk dat ze zich hier thuis zou gaan voelen.

Ze liep de badkamer in die rechts van de trap lag en waste haar handen en gezicht. De badkamer was niet groot, maar had ruimte voor een toilet en een bad op leeuwenpootjes. Er was een houtkachel voor warm water.

In de slaapkamer trok ze haar korte veterlaarsjes uit, ze haalde haar enkelhoge werkschoenen uit de koffer en trok ze aan. Ze sloot haar ogen even en haalde diep adem. Het was een lange dag geweest en die was nog niet voorbij. Ze was uitgeput, maar keek er ook naar uit om naar haar toekomstige werkplek te gaan. Ze stond op.

Als Clarenburg ondertussen twijfelde aan de beslissing om deze stille, jonge vrouw als hoofdtuinierster aan te stellen voor

zijn landgoed, liet hij dat niet merken. Toen ze vijf minuten later de trap afkwam, met een zonnehoed op en stevige schoenen aan, keek hij haar vriendelijk aan.

‘En, is alles naar tevredenheid?’ vroeg hij.

‘Jazeker. Kunnen we gaan?’

‘Ja, komt u maar mee,’ zei hij opgewekt.

Ze volgde hem heuvelafwaarts over een kronkelend pad en voelde zich nu veel meer op haar gemak dan in het huis. Als ze buiten in de openlucht liep was ze in haar element.

Eerst probeerde ze alleen het pad te onthouden en in te schatten hoe lang ze erover zou doen om van haar huis op het zuidelijke terras te komen. Ze vroeg zich af of Clarenburg van haar verwachtte dat ze iets over zijn huis, landgoed of het tuiniershuis zei. Maar daarvoor voelde ze zich te geremd. Ze had haar zelfvertrouwen getraind bij een ander soort mannen. Bij ruwe tuinmannen van wie ze allang niets meer pikte en bij blasé docenten landschapsarchitectuur, die vonden dat vrouwen ongeschikt waren voor dit beroep. Maar deze ontspannen en pretentieloze hartelijkheid was nieuw voor haar en maakte haar onzeker.

Ze was nog helemaal in haar eigen gedachten verzonken toen ze van het oneffen pad opkeek en het zuidelijke terras zag waar ze naartoe liepen. En nu slaakte ze toch een kreetje van verrassing.

‘O, die haag...’ riep ze en ze liep al voor hem uit het vrij uitgestrekte grasplateau op.

‘Geweldig, hè?’ riep Clarenburg vrolijk, terwijl hij haar na-keek.

Maar ze was al aangekomen bij de grens van het naar de rivier afdalende terrein, een weelderige, in de vorm van een guirlande gesnoeide thujahaag. Ze schatte dat hij zeker honderd meter lang was. Tussen een tiental drie meter hoge haagpilaren waren boogvormige openingen gecreëerd die uitzicht op de rivier boden. Verrukt bekeek ze de stijlvolle

bogen en het fascinerende spel van licht en schaduw.

‘Hoe komt deze hier?’ vroeg ze, extatisch en een beetje dommig, zoals ze zelf meteen beseftte. Maar ze was helemaal in de ban van deze nauwkeurig vormgegeven groene architectuur, die ze in dit deel van het land nooit had verwacht.

‘Deze heeft onze voorganger nog gemaakt,’ vertelde Clarenburg. ‘Hij hield van Italië en van de Italiaanse tuinen. Ik denk dat hij wat van de zuidelijke sfeer naar het noorden wilde brengen. En onze familie komt oorspronkelijk ook uit Italië. Die verhuisde vierhonderd jaar geleden vandaar naar Duitsland, maar waarschijnlijk zullen we altijd naar het zuiden blijven verlangen.’ Hij zweeg even. ‘Aan de andere kant schijnt het ook typisch Duits te zijn. Hoe dan ook, het grootste deel van het landgoed is meer gebaseerd op de Engelse landschapstuin, maar dit gedeelte is helemaal Italiaanse renaissance. De bomen die hier aan de rand groeien zijn Californische rivierceders, maar zien eruit als cipressen. Het is allemaal net als in Italië. Daarom noemen we dit soms ons Romeinse terras. En als je naar de Elbe kijkt is het bijna alsof je naar de Middellandse Zee kijkt, vindt u niet?’ Hij keek haar verwachtingsvol aan.

‘Ja,’ zei ze en ze deed haar best niet breeduit te grijnzen. ‘Bijna.’

Hij lachte. ‘We moeten gewoon tevreden zijn met wat we hebben. En deze haag is echt bijzonder. Hij moet weer eens worden gesnoeid. Maar daar zult u nu natuurlijk voor gaan zorgen.’

Ze keek verder over het terrein rond. Aan de oostkant zag ze twee oude vervallen wijnschuurtjes en nog een schuurtje, en aan de westkant een bosje dat overging in het park. In het noorden lag de beboste helling met in het lagergelegen gedeelte een brede strook verwaarloosde fruitboompjes.

‘Ziet u, deze berg hier moet worden vormgegeven,’ zei Clarenburg, terwijl hij haar blik volgde. ‘Al die struiken moeten

weg. Ik wil hier bloemen, veel bloemen. Ik heb hoge verwachtingen van u. Maar gezien uw naam kan ik me haast niet voorstellen dat ik teleurgesteld zal worden,' voegde hij er met een glimlach aan toe.

Ze keek hem verward aan, maar toen begreep ze het. 'O, u bedoelt Flora. Ik word Hedda genoemd.'

'Waarom? Flora past toch perfect bij een tuinierster?' riep hij uit.

'Dat is wel wat aanmatigend, vindt u niet?' antwoordde ze kortaf. 'Noemt u me maar Hedda.'

Hij keek haar verbaasd en licht verontwaardigd aan.

'Goed, wat u wilt,' zei hij.

Ze wist dat haar talent om in eigen vlees te snijden opmerkelijk was. Maar ze had ervaren dat het voor alle partijen minder ingewikkeld was als vanaf het begin duidelijk was dat ze zich niet alles liet welgevallen. Op die manier zou ze later haar eigen ideeën gemakkelijker kunnen realiseren. En als hem dat niet beviel, was er genoeg tijd om hier zo snel mogelijk afscheid te nemen en ergens anders een nieuwe baan aan te nemen. Ze had nog twee aanbiedingen gekregen. Het zou hun allebei zowel tijd als irritaties besparen als ze wisten met wat en wie ze zich inlieten. Ze heette Hedda, ook al stond in haar geboorteakte een andere naam.

Ze liet Clarenburg aan zijn misschien niet erg positieve gedachten over en richtte haar aandacht weer op het terrein. De wijnschuurtjes en de andere schuur zouden gesloopt moeten worden. De helling kon terrasvormig worden. Ze stelde zich meteen een weelderig beplant, gestapeld stenen muurtje voor met daarachter een taxus- of thujahaag, in dit geval in een rechte lijn gesnoeid, waartegen de kleuren van de bloeiende planten mooi zouden afsteken.

'Ik begrijp wat u bedoelt,' zei ze uiteindelijk. 'Ik maak een plan.'

'Prima,' antwoordde hij weer opgewekt. 'En hier,' vervolgde

hij, terwijl hij in de richting van het bosje aan de westkant liep. ‘Wat dacht u van een rozentuin? Mijn vrouw wil er dolgraag een. Daarvoor zou dit stuk bos gekapt moeten worden. Dat is logisch. Maar we hebben hier natuurlijk bos genoeg. En hier op het grasveld willen we graag een bassin met waterlelies. Zo een in Italiaanse stijl, zodat het bij de haag past. Zou dat kunnen?’ Hij keek haar vragend en een beetje onzeker aan, maar tegelijkertijd in vervoering over zijn eigen ideeën.

Zijn enthousiasme werkte aanstekelijk en ze moest glimlachen om zijn geestdrift. ‘Natuurlijk,’ zei ze. ‘Waarom niet?’

De volgende dagen bracht ze door met wandelen over het uitgestrekte terrein. De omgeving verkennen, bekijken, observeren. Licht en schaduw waarnemen, luisteren naar de wind en de loop van de dalen volgen, gevoel krijgen voor de geest, voor de ziel van een plaats. Je moest alles doorgronden. Om vervolgens te beslissen hoe je deze plek vorm kon geven. Zo had ze het geleerd. En ze had ontzettend veel zin om haar kennis in de praktijk te brengen. Dit zou haar eerste tuin worden, de eerste die ze mede zou vormgeven en zelfs deels opnieuw mocht inrichten. Als hoofdtuinierster. De eerste hoofdtuinierster van Duitsland, voor zover ze wist. Niemand van de enkele vrouwen die ze in dit vak was tegengekomen – en dat waren er echt heel weinig – had ooit eerder zo’n verantwoordelijkheid gedragen.

Maar eerst moest ze overzicht krijgen. Daar begon ze meteen de dag na haar aankomst mee. Ze trok haar werkschoenen aan, zette haar zonnehoed op, stopte een fles water, twee appels, haar notitieboekje en een pen in haar wandelrugzak en ging op pad.

Bij het tuiniershuis waren brood, kaas, ham, eieren, fruit, koffie en thee bezorgd. Ze mocht een lijstje maken van wat ze nog meer nodig had. Henry, de koetsier en dienstknecht van Ludwig Clarenburg, deed regelmatig boodschappen en zou de

dingen die ze wenste voor haar meenemen. Als ze wilde, mocht ze met hem mee. En natuurlijk kon ze voor bijzondere wensen, als ze bijvoorbeeld kleding of iets anders persoonlijks nodig had, met de lokaaltrein naar de stad gaan.

Al met al betekende dit dat ze redelijk zelfvoorzienend zou leven. Als ze wilde kon ze tussen de middag samen met het andere personeel in het dienstbodehuis naast het hoofdgebouw eten, maar waarschijnlijk zou ze dat niet vaak doen. Haar kleren werden gewassen in het hoofdgebouw en een van de huishoudelijke hulpen van de Clarenburgs kwam een keer per week schoonmaken. Zo kon ze zich volledig concentreren op haar werkzaamheden voor de tuin.

Op de dag van haar aankomst had Clarenburg haar nog even kort voorgesteld aan zijn vrouw Adele en aan zijn onoverzichtelijk lijkende schare drukke kinderen, evenals aan het huishoudelijk personeel. Daarna had hij haar haar eigen gang laten gaan, wat ze een goed teken vond. Ze werkte graag zelfstandig en vond het niet prettig als mensen zich met haar werk bemoeiden.

Het was nog steeds erg warm voor eind april en de zon scheen uit een wolkeloze hemel. Ze volgde het pad bergopwaarts naar het hoofdgebouw, sloeg daarna af en liep langs nog meer uitgegroeide rododendronstruiken de helling op. Ze had haar jeugd doorgebracht in Mainfranken, in Würzburg, de oude residentiestad met de wijnbergen en het omliggende middelgebergte. Ze was gewend aan grotere hoogtevverschillen. Maar hier, midden in de Noord-Duitse laagvlakte, was deze helling al een ware berg en werd hij door de bewoners ook zo genoemd.

Ze had de kronieken van het landgoed bestudeerd. De gletsjers en het smeltwater van de ijstijden hadden het reliëf van deze plek gevormd. Drie ijsstuwingen hadden de oevers van de rivier gemodelleerd en aan de noordoever van de rivier rees de geestgrond bijna tachtig meter omhoog. Ooit was dit

een kale, zanderige heuvelrug die alleen met heide was bedekt, maar door de verschillende eigenaren was de heuvel in de negentiende eeuw volgens de tuinmode van die tijd geleidelijk omgevormd tot een uitgestrekt landschapspark met deels exotische bomen.

Op een kleine open plek een eindje van het pad zag ze een ginkgo. Het was een volwassen, breed uitgegroeide boom van bijna twintig meter hoog, met gespleten, grijze schors. Een ontzagwekkende boom die alle evolutionaire ontwikkelingen had getrotseerd en er nog steeds precies zo uitzag als tweehonderdvijftig miljoen jaar geleden. Op een andere plek zag ze een himalayaberk, met een stam zo wit en glad als pasgepolijst porselein. Een Japanse sierkers pronkte al met bloemen in poederachtig rosé. Maar ze vond vooral de stam mooi, die zo glanzend mahoniekleurig was dat hij zelfs op saaie winterdagen glinsterde als een paardenkastanje die vers uit de schaal was gevallen.

In enkele boomtoppen groeide maretak. Nu de bomen nog kaal waren, zagen de groenblijvende planten met de bolvormige witte vruchten er best decoratief uit. Op de lange termijn zouden de parasieten de waardplant vernietigen. Ze maakte een aantekening. In de kerstperiode zou ze een groot deel ervan laten weghalen. Dan zouden ze de salon van de Clarenburgs versieren en de familieleden en hun gasten verleiden elkaar te kussen. Dat was de gewoonte in Engeland, zoals ze van haar vriendin Elisabeth had geleerd. Ze was benieuwd of de Clarenburgs dat gebruik kenden.

Tijdens haar wandeling zag ze af en toe in de verte mannen die in het bosrijke terrein de bomen verzorgden. Als ze haar opmerkten, pauzeerden ze even, knikten naar haar en werkten weer verder. Ze schenen op haar komst voorbereid te zijn.

Toen ze bijna het hoogste punt van de berg had bereikt, kwam ze bij een langwerpige, witgeschilderde houten huis met een rieten dak, dat onder zes hoge lindebomen op een uitge-

strekt plateau stond. Het zomerhuis van de familie, genaamd de Ark. Dat had ze opgemaakt uit de kaarten die Clarenburg haar ter beschikking had gesteld.

Ze hoorde een gonzend geluid en liep langs de bomen naar de achterkant van het huis. Daar stond een lange, slanke man die met een zeis het gras van een ruim, deels al keurig bewerkt gazon maaide. Hij stond met zijn rug naar haar toe en was alleen gekleed in een werkbroek. Hij had haar nog niet opgemerkt.

Hij stond kaarsrecht, met zijn benen iets uit elkaar en zijn rechtervoet naar voren. Met zijn linkerhand hield hij de achterste handgreep van de zeis vast en met zijn rechterhand de voorste handgreep. Zo bewoog hij de zeis in de snijrichting van rechts naar links, van rechts naar links, van rechts naar links. Hij leek zich volledig op de gelijkmatige en gecontroleerde beweging van het blad te concentreren. Hij ging helemaal op in wat hij deed, waardoor de hele activiteit een meditatieve handeling leek.

Ze keek gefascineerd naar hem, bestudeerde de spieren op zijn rug, het constante heen en weer gaan van de zeis, en raakte zelf bijna in een soort trancetoestand. Plotseling stopte hij. Hij draaide zich om en keek haar verbaasd aan.

‘O, bezoek,’ zei hij opgewekt. Hij legde de zeis weg, liep rustig naar zijn overhemd, dat op een al gemaaid deel van het gazon lag, en trok het aan.

Ze voelde dat ze rood werd en geneerde zich dat ze als voyeur betrappt was.

‘Neemt u me niet kwalijk. Ik wilde u niet storen. Dat zag er net heel perfect uit, zoals u het gras maaide. Die snijtechniek... Echt heel bijzonder. Heel vaardig, bedoel ik. Ik heb dat nooit geleerd,’ stamelde ze.

Terwijl hij zijn overhemd dichtknoopte, liep hij langzaam naar haar toe. Ze schatte dat hij ongeveer van haar leeftijd was. Uiteindelijk stond hij voor haar en hij nam haar op. Hij keek haar open en onbevangen aan met ogen die zo helder en

doordringend hyacintblauw waren dat ze vreesde dat ze met een weer haar zelfbeheersing zou verliezen.

‘U bent de nieuwe tuinierster,’ zei hij. Het was meer een constatering dan een vraag en hij bleef haar uitgebreid aankijken met zijn blauwe ogen.

‘Ja,’ zei ze simpelweg en ze haalde diep adem. ‘Ik ben Hedda Herzog. Sorry dat ik u heb gestoord. Ik moest even op adem komen. Ik ben al een tijdje onderweg. Is dit een terrein voor... Ja, eh, voor wat? Voetbal? Rugby?’

‘Croquet,’ zei hij. ‘De familie speelt graag croquet en tennist daar aan het eind.’ Hij wees naar een gravelbaan met een net achter het grasveld.

‘Ah ja,’ zei ze. ‘En u bent...?’

‘O, pardon, wat onbeleefd van me. Ik ben Lorenz Vidal. Ik ben een van de tuinmannen.’ Hij maakte een vage buiging en keek haar geamuseerd aan. Blijkbaar vond hij haar gène vermakelijk.

‘Prima,’ zei ze met vaste stem. ‘Nou, ik ga weer door en zal u verder niet bij uw werk storen. We zullen elkaar dan vast wel vaker zien.’

‘Nou, dat hoop ik wel,’ zei hij vrolijk. ‘Tot dan en een fijne dag.’ Hij draaide zich om, pakte zijn zeis en ging weer aan het werk.

Ze was een paar minuten lang van slag. Zo kende ze zichzelf helemaal niet en het irriteerde haar. Maar al gauw was ze haar ergernis vergeten en genoot ze weer volop van deze betoverende lentedag, van de warme zon op haar gezicht en de schilderachtige omgeving. Ze wandelde westwaarts, waar het grasveld geleidelijk overging in een langgerekte boomgaard, waarover de bloeiende wilde kievitbloemen een mauvekleurige sluier hadden gelegd. De grond leek hier dus vochtiger te zijn dan verderop op het terrein. Ze keek naar de vakkundig gesnoeide bomen, peer, appel, kers en pruim. Aan de randen groeiden talloze bessenstruiken.

Een haas spiedde verschrikt uit het hoge gras en rende zig-zaggend in de richting van het beschermende struikgewas ver achter in de weide. Boven haar cirkelde een buizerd.

Aan de rand van de weide stond een grote meidoornhaag die de grens van het landgoed markeerde. Hij zou over twee weken bloeien. In de ondoordringbare takken was een winterkoningje al bezig met het bouwen van zijn nest. Ze keek even naar hem terwijl hij bezig was en liep toen verder naar beneden. Ze zag ontluikende magnolia's, bloeiende krentenboompjes, een paar hazelnootbomen en tot haar verbazing een honingboom van ruim twintig meter hoog die perfect op een van de kleine uitkijkplatforms was geplant, waar hij later in het jaar met zijn geurige roomwitte pluimbloesems een spectaculair gezicht zou zijn. Dat hoopte ze tenminste, want de boom bloeide pas na ruim twintig jaar en had daarvoor lange, hete zomers nodig, die in deze streek niet te verwachten waren.

De boompopulatie was op sommige stukken inderdaad vrij ongebruikelijk. Maar het terrein werd gedomineerd door eiken, beuken en grove dennen. Waarschijnlijk had iemand ooit serieus zijn *Pückler* bestudeerd, het standaardwerk over landschapsarchitectuur van de begaafde vorst Von Pückler-Muskau. Want zo'n twintig jaar geleden, zo had ze gelezen, was het terrein nog eens opnieuw ingericht. Er waren toen heel behoedzaam, maar toch duidelijk zichtbaar veranderingen aangebracht.

Zo waren er op verschillende plekken terrassen gecreëerd. Er waren gazons en kronkelende paden aangelegd, en uitkijkpunten die uitzicht boden op de rivier, die hier naar de zee toe al breder werd. Op dit moment was hij nog van bijna overal te zien. Ze moest alles nog eens goed bekijken als de bomen bladeren hadden en de perspectieven duidelijker zouden zijn.

Ze zag de uitwerpselen van marters, egels, vossen, hazen en

uilen. Ze vond verschillende lege huizen van tuinslakken en zelfs een van een wijngaardslak. Ze stopte ze voorzichtig in een van de buitenzakken van haar rugzak. Onder een hoopje dood hout, waar ze het klokhuis van haar appel wilde verstoppen, ontdekte ze twee padden.

Ze hoorde een specht hameren en in de verte een koekoek roepen. 'In deze tuin zijn de vogels onze remedie tegen rupsen en schadelijk ongedierte,' had baron Von Risach verklaard in Stifters *Der Nachsommer*. Naar haar gevoel had ze door het lezen van dat boek meer over de natuur, weersverschijnselen, planten en tuinbouw geleerd dan van al haar docenten bij elkaar. En de baron wist dat je deze helpers van de tuinman de 'beste omstandigheden om te kunnen gedijen' moest bieden zodat ze zich permanent en in grote aantallen zouden vestigen. Ze zou nestkastjes kopen.

Ze was nu al een uur onderweg. Aan de voet van enkele beukenbomen groeiden grote kolonies bosanemonen en wilde hyacinten, die witte en hemelsblauwe tapijten vormden. Ze maakte weer een notitie.

Langzaam liep ze verder bergafwaarts, waarbij ze steeds naar de Elbe keek. Want de rivier, dat was haar allang duidelijk geworden, was de hoofdpersoon van dit schilderachtige schouwspel. Telkens weer fonkelde de brede, kwikzilverachtige band van water door de bomen, dat soms het land instroomde en soms terugstroomde. Een gelijkvormige mantra van eeuwigdurende getijden. Een drogbeeld misschien, dacht ze toen ze eindelijk op het zuidelijke terras stond en in westelijke richting in de verte keek. Iedere bewoner hier wist dat de rivier tijdens stormvloed de dorpen die voor Hamburg aan de voet van de berg lagen woest en genadeloos onder water zette. Daarbij waren mensen overleden en er zouden mensen blijven sterven. De natuur was altijd sterker.

Die gedachte bracht haar terug naar haar oorspronkelijke wens. Dit brede, verwilderde gazonterras zou de komende ja-

ren haar belangrijkste werkplek zijn. Haar taak zou zijn om de wensen van de eigenaar in overeenstemming te brengen met de natuurlijke omstandigheden en, moest ze voor zichzelf toegeven, niet in de laatste plaats met haar eigen ideeën over een geslaagde tuin.

Ze had in alle rust naar de ideeën van Ludwig Clarenburg geluisterd en zou ze uitvoeren. Ze verheugde zich op haar werk. Toch kon ze niet ontkennen dat ze ook een bepaalde rusteloosheid voelde. Het was een enorme klus om deze tuin vorm te geven. Ze was goed opgeleid in alle facetten van tuinbouw en haar kennis van planten en tuinen was opmerkelijk voor haar nog jonge leeftijd. Maar het ging hierbij niet alleen om de toepassing van planten en mooi uitziende perken en bosschages. Ze zou elke stap nauwkeurig moeten plannen en de hele logistiek in de gaten moeten houden. Daarnaast moest ze de arbeidskrachten aansturen en tevreden houden.

Maar leidinggeven aan mensen was niet haar sterkste kant. En als de andere tuiniers net zo zelfverzekerd zouden zijn als de maaier bij de Ark, had ze misschien wel zenuwslopende maanden met lange en inspannende discussies voor de boeg.

Ze liet haar blik over het terrein dwalen, over de heg, de helling en het verwaarloosde gazon. Dit weidse, maar toch overzichtelijke gebied was ook pas twintig jaar geleden gecreëerd. Het was een soort uitkijkbalkon naar de steil aflopende helling eronder. Ze keek naar de thujahaag en had even het gevoel dat ze in een verre zuidelijke regio was. Ze dacht aan Italiaanse renaissancetuinen en de Giardino del Belvedere in Castel Gandolfo, de zomerresidentie van de pausen aan het meer van Albano, waar ze foto's van had gezien. Ze wandelde langs de haag en was gefascineerd door het fraaie spel van licht en schaduw, en de gelijkmatige afwisseling van kijken en verbergen.

Zoals Clarenburg al had gezegd moest de haag dringend gesnoeid worden, anders was de vorm weg. Bovendien vond ze

hem te kolossaal voor het spits toelopende terrein. Als hier de gewenste rozentuin zou worden aangelegd, zou het terras naar het westen toe moeten worden uitgebreid. Dan zouden de verhoudingen kloppen.

Ze keek bedachtzaam naar het stukje bos dat aan het terras grensde. ‘Uitbreiding van het terras naar het westen,’ noteerde ze. En als de wijnschuurtjes en de andere schuur weg zouden zijn en Clarenburg de gestapelde stenen muur zou goedkeuren, zou het gazon volledig opnieuw moeten worden aangelegd.

Aan de rand van het bos bukte ze zich en groef ze een handvol aarde op. De aarde verbrokkelde tussen haar vingers. Ze zag hongerbloempjes en hazenpootjes in de buurt groeien, wat wees op zanderige, niet erg voedselrijke grond. Ze herinnerde zich dat dit vroeger een heidegebied was geweest. Voor de rozentuin zou de aarde vervangen moeten worden, maar voor een gestapelde stenen muur zou het ideaal zijn. Ze maakte weer een aantekening.

‘Wat doet u?’

Ze draaide zich om. Voor haar stond een blonde jongen van een jaar of elf, twaalf, gokte ze. Ze had geen verstand van kinderen.

‘Dat zie je toch. Ik schrijf iets in mijn notitieboekje,’ antwoordde ze kortaf, in de hoop dat de jongen de wenk zou begrijpen en weg zou gaan.

‘Waarom?’

Haar hoop vervloog. ‘Ter herinnering,’ zei ze. ‘Zodat ik het niet vergeet,’ voegde ze er streng aan toe, zodat de jongen het echt zou begrijpen. Ze klapte haar notitieboekje dicht, stopte het weer in haar rugzak en inspecteerde opnieuw de verwilderde noordhelling. Vreemd, vond ze. Wat hadden de vorige eigenaren gedacht? Aan de ene kant deze prachtige haag en dit brede grasveld, aan de andere kant de overduidelijke verwaarlozing.

‘U bent de nieuwe tuinierster.’

De jongen stond er nog steeds.

‘Inderdaad,’ zei ze, terwijl ze naar de helling bleef kijken.

‘Ik heb u gisteren gezien. Ik ben Thomas. U mag me Thommy noemen.’

‘Goed. Ik ben Hedda,’ zei ze onwillig zonder hem aan te kijken. Ze wist het nog. Hij was de oudste van de vijf kinderen van Clarenburg, die de namen en leeftijden van zijn nakomelingen de vorige dag trots had opgesomd. Maar ze was ze allemaal meteen vergeten. Nutteloze kennis.

‘Ik moet een poosje hier blijven,’ zei hij.

‘O? Waarom?’

‘Hier zoekt niemand me.’

‘Wie zou jou zoeken?’ vroeg ze, terwijl ze mat hoeveel voetstappen het terrein lang was. Ze zou het hele terrein nog eens nauwkeurig moeten opmeten, maar voorlopig waren de grove afmetingen voor haar voldoende. Ze schatte het hele gebied op zo’n vijftienghonderd vierkante meter, misschien iets meer.

‘Lieberlicht,’ zei de jongen, terwijl hij nerveus het pad opkeek waarover hij was gekomen.

Ze keek hem verward aan en moest ineens lachen. ‘Je bedoelt mevrouw Von Nieberlicht, jullie gouvernante. Wat heb je uitgespookt?’

‘Ik heb haar fles rum ontdekt en er levertraan in gedaan. Dat kan ze natuurlijk niet aan mijn moeder vertellen, want dan zou zij meteen weten dat ze stiekem drinkt. Maar helaas vermoedt ze dat ik het heb gedaan en ze heeft gemerkt dat Dora mijn huiswerkopstel heeft geschreven. En dat gaat ze nu aan mijn moeder verklikken. Uit wraak, zeg maar. En mama zal heel erg boos zijn. Nou ja, in elk geval een poosje.’

‘Tja, dat is ook wel wat, zeg. Hoe lang ben je van plan je hier te verstoppen?’

‘Nou ja, ik denk dat ze over een of twee uur wel weer gekal-

meer is. Zo lang moet ik nog hier blijven. Misschien kan ik helpen.’

‘Dat denk ik niet,’ zei Hedda. Ze pakte haar notitieboekje weer en was alweer ergens anders met haar gedachten. Ze hoopte dat haar boekenkisten snel zouden aankomen. Ze had ze te laat opgestuurd omdat ze haar naslagwerken tot het einde toe nodig had gehad. Voor een plantenconcept dat qua kleur harmonieus op elkaar was afgestemd had ze haar *Foerster* nodig.

In Berlijn had ze de publicaties van de jonge tuinontwerper Karl Foerster verslonden. Gefascineerd door zijn werken had ze vrij spontaan een pelgrimstocht gemaakt naar zijn tuinderij in Bornim en ze had hem daar zelfs ontmoet. Hij was in zijn perken aan het werk geweest en zij had hem zonder dralen aangesproken. Nadat ze een tijdje intensief met hem over het vak had gepraat, had hij zich waarschijnlijk gerealiseerd dat hij met een collega te maken had en niet met een van zijn vele vrouwelijke bewonderaars.

‘Weet u, het belangrijkste is het huwelijk en de versmelting van planten onder elkaar,’ had hij haar in zijn onnavolgbare stijl uitgelegd. Hij raadde aan om planten in tonen te zien. ‘Ik heb bijvoorbeeld een voorkeur voor drieklanken, waarbij twee kleuren die er bij elkaar vreemd uitzien door een derde kleur in een hartstochtelijk gesprek worden geleid.’ Hij had haar daarbij met een fonkelende blik aangekeken en ze had het vage gevoel gehad dat er voor een gepassioneerd gesprek tussen hen geen derde persoon nodig was.

Op zijn soms wat pathetische manier had hij nog gesproken over ‘psychische vitaminedragers’ en ‘geurschatten’ in de perken, over ‘tijdreuzen en ruimtedwergen’, ‘ordehelden’ en de kleur blauw als ‘koning der tuinen’. Ten slotte had hij haar een exemplaar van zijn eerste boek geschonken, *Winterharte Blütenstauden und Sträucher der Neuzeit*, en er zelfs een opdracht in geschreven: ‘De tuin is een expressiemiddel voor het innerlijke

karakter van een mens en voor de manier waarop hij naar de natuur kijkt. Door middel van de tuin kunnen we op een heel nieuwe wijze zijn wezen begrijpen. Mens-zijn betekent zich te willen uiten! Hoogachtend, Karl August Foerster’

Nu kon ze niet wachten tot ze de ideeën uit zijn geschriften in de praktijk kon brengen. Dat was ook een van de redenen geweest om de baan bij de Clarenburgs aan te nemen. Ze wilde de stenen muur volgens Foersters stelregel ‘Er wordt doorgebloeid!’ zo aanleggen dat hij er in elk jaargetijde boeiend uitzag. Dit was niet mogelijk met exotische mimosa’s, maar alleen met vaste planten die tegen het regionale klimaat en de lokale bodem konden.

‘Dat is bijvoorbeeld blaassilene. Wist u dat?’ De jongen haalde haar uit haar gedachten terug naar het hier en nu. Hij wees naar een onopvallend plantje dat al knoppen had.

Ze was hem bijna vergeten. Maar nu keek ze hem wat geïnteresseerder aan. ‘Niet helemaal,’ zei ze, ongewild onder de indruk. ‘Dit is de nachtsilene. De botanische naam is *Silene nutans*. Een mooie plant met een sterke geur. De blaassilene die jij bedoelt is verwant en lijkt erop. De botanische naam daarvan is *Silene vulgaris*. Ben je geïnteresseerd in planten?’

‘Een beetje.’ De jongen pakte een tak van de grond. ‘Planten zijn gewoon planten.’ Verveeld veegde hij met de tak over de grond.

‘Onzin,’ zei ze. ‘Planten zijn niet gewoon planten. Dat doet geen recht aan hun diversiteit. De biologische verschillen tussen een madeliefje en een mammoetboom zijn enorm, vergelijkbaar met die tussen een slak en een mens. Niemand zou eraan denken om uit het gedrag van een slak conclusies te trekken over het gedrag van een mens, ook al behoren beide tot het dierenrijk. Maar met planten is dat precies wat we doen.’

Hij keek haar nadenkend aan. ‘Hm, zou kunnen,’ zei hij, terwijl hij naar het bosje slenterde. ‘Kijk, dit zijn bosmieren.’

Hebt u die al gezien?’ Hij wees naar een heuveltje aan de rand van het bosje en zwaaide met de tak in de lucht. ‘Als je er een beetje in prikt, wordt het één groot gekrioel. Kijkt u maar eens.’

Ze liep haastig naar hem toe en pakte de tak van hem af.

‘Niet doen!’ zei ze streng.

‘Waarom niet? Het zijn maar stomme mieren,’ antwoordde hij.

‘Stomme mieren? Laten we er maar niet over discussiëren wie hier stom is. Mieren bestonden meer dan honderd miljoen jaar geleden al. Ze zijn dus iets langer op de wereld dan wij mensen. Ze zijn georganiseerd in heel complexe volken. In deze mierenhoop leven ongeveer zeshonderdduizend dieren. Er zijn jagers, verzamelaars en zelfs veehouders. Ze dragen bij aan de verbetering van de grond, verspreiden plantenzaden en verhinderen de vermeerdering van andere insecten die ik niet in de tuin wil hebben. En daarom behoren mieren tot mijn allerbeste vrienden. Waag het niet om hun mierenhoop te vernietigen.’

De jongen staarde haar verbaasd aan. ‘Oké,’ zei hij. ‘Ik doe niets.’

‘Je zou iets meer respect moeten hebben voor de wezens in je omgeving. Zelfs als ze klein zijn. En zelfs als ze anders zijn en je ze niet verstaat. Begrepen?’

‘Ja,’ zei de jongen alleen, terwijl hij haar verbaasd aankeek alsof ook zij een van die wezens was die ze zojuist had beschreven. Niet klein, maar anders en nogal raadselachtig.

Ze draaide zich om en liep naar haar rugzak, die ze bij de haag had achtergelaten. Ze haalde de tweede appel eruit en sneed hem met haar Zwitserse zakmes in tweeën.

‘Wil je ook?’ vroeg ze aan de jongen, terwijl ze hem een helft voorhield.

‘Ja graag, dank u wel,’ zei hij en hij nam een hap. Hij keek haar geïnteresseerd aan, maar leek niet geïntimideerd door

haar kleine tirade. Daarna tuurde hij weer omhoog naar het hoofdgebouw.

‘Mag ik u een vraag stellen?’ vroeg hij, toch een beetje benauwd nu ze aanstalten maakte om verder te lopen om het bosje aan de westkant te verkennen.

‘Ja, je mag nog een vraag stellen,’ zei ze.

‘Wat? Eh... O ja. Mag ik even met u meelopen?’

Ze zuchtte. ‘Voor mijn part. Maar wees stil en loop vlak achter me aan. En slenter niet zomaar kriskras over het terrein. Ik wil zien wat hier groeit en wat hier verder nog leeft. En ik wil niet dat je alles plattrapt.’

Ze had toen nooit kunnen denken dat dit het begin zou zijn van een levenslange vriendschap. En als hun vele jaren later werd gevraagd onder welke omstandigheden ze elkaar hadden leren kennen, keken Hedda Herzog en Thommy Clarenburg elkaar even aan, grijnsden en zeiden meestal als uit één mond: ‘Lieberricht.’